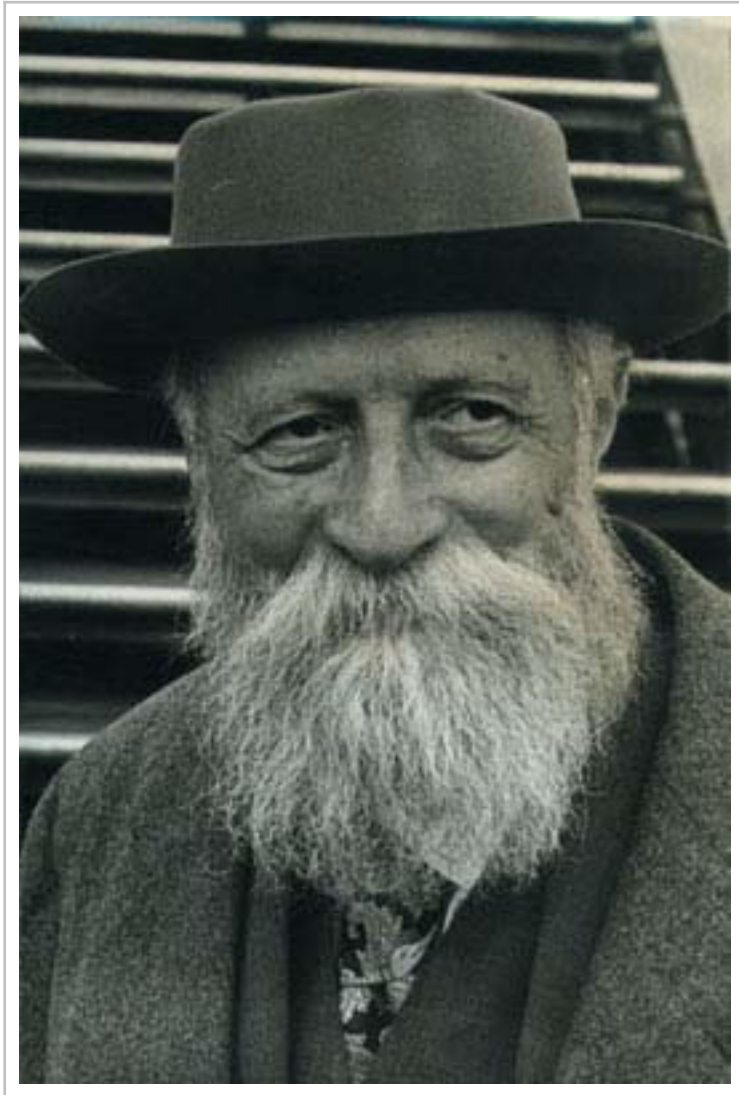

Martin Buber

Knihy | 7.4.2010 @ 12.00

Z přirozené touhy duše po vzdělání jsem sáhl po biografii židovského filosofa přelomu dvacátého století, abych si poněkud rozšířil obzory. Abstrahovat postřehy Gerharda Wehra do puntíku se mi nechtělo, nicméně aby mělo čtení vyšší hodnotu, udělal jsem si přece jen několik poznámek.

Na fotce je Martin Buber při jeseni svého života.

Autor: Gerhard Wehr

Nakladatelství: VOTOBIA

Počet stran: 148

Rok vydání: 1995

ISBN: 80-85885-31-X

Osnova

- Kapitoly
 - Od Vídně k Jeruzalému
 - Buberovo zvěstování chasidského poselství
 - Filosof dialogu
 - Překladatel Bible
 - Odpověď Buberovi – souhlas i kritika
- Závěr

Kapitoly

Od Vídně k Jeruzalému

Martin Buber se narodil v roce 1878 do německo-židovského prostředí. V něm vyrůstal, jsa hluboce ovlivněn láskou svého dědečka Salomona k hebrejskému slovu. Výchozím bodem pro veškeré Buberovo životní dílo se stal chasidismus pronikající jeho otčí menšinu.

Ano, celá jeho pozdější filosofie zcela uchopená v publikaci *Já a Ty* má základ v chasidské mystické spiritualitě cadiků (heb. spravedlivých).

Avšak když jsem uviděl kráčet rebeho řadami čekajících, pocítil jsem „vůdce“, a když jsem viděl tančit chasidy s Tórou, pocítil jsem „společenství“. Tehdy ve mně vzešlo tušení, že vzájemná úcta a společná duševní radost tvoří základ pravého lidského společenství. [Buber, s. 15]

V na studiích byl zasažen sionismem, který ho jistým způsobem „nakopl“ do jeho životního tažení vedeném ve znamení hebrejského humanismu. S Herzlem se však rozešel v interpretaci sionismu. Buber na rozdíl od Herzla tvrdil, že sionismus přesahuje nacionalismus o mesianisticko-teokratický prvek:

... Sion znamená víc než národ.
 ...
 ... počátek Božího království mezi všemi národy. [Buber, s. 20]

Sionismus obrátil Buberův zájem směrem k hebrejské kultuře, konkrétně k jeho vlastnímu – řekněme: subkulturnímu – dědictví.

Zatímco sionismus vytrhl Bubera z „neužitečného krasodušství“ (Kohn), v chasidismu nachází úkol, který jej žene kupředu. [Wehr, s. 22]

Tímto „úkolem v chasidismu“ byla studie chasidské teorie, chasidské mystiky, mýtu a následná **interpretace** toho všeho.

Roku 1923, to je zhruba dvě dekády po startu studia chasidismu, uzrál v Buberově duši jeho

odkaz filosofii formulovaný v knize *Já a Ty*.

Vize, která mě od mládí neustále navštěvovala a byla vždy nejasná, se nyní úplně rozjasnila a tato průzračnost byla tak očividně nadosobní povahy, že jsem okamžitě věděl, že budu muset o ní podat svědectví. [Buber, s. 25]

Dva roky poté začal s kolegou Franzem Rosenzweigem pracovat na budoucím třetím pilíři svého díla, na překladu židovské Bible do němčiny.

V chmurném roce 1933, kdy se Hitler chopil moci, složil Martin Buber dobrovolně svou profesuru na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem, přesto však v Německu vydržel a povzbuzoval židovstvo až do roku 1938, kdy pro neúnosnost situace emigroval do Izraele.

První, co německý žid potřebuje v této zkoušce, je nová hierarchizace osobních životních hodnot, která ho učiní schopným čelit situaci a jejím proměnám. . . Když si uchováme své Já, nikdo nás nemůže vyvlastnit. [Buber, s. 30]

Buberovo zvěstování chasidského poselství

V této kapitole kniha zevrubně informuje o Buberově práci na interpretaci chasidismu. Vykládá ho sice jako ten, kdo sám chasidem není, nicméně také jako ten, který jej prožil.

Buber v rámci rozpravy o chasidismu rozebírá kabalistický princip „božských jisker“ v celém tvorstvu, naproti tomu ovšem neodpírá Bohu oslovitelnost a distancuje se tak od Spinozy. „Náboženství“ pak definuje jako nebezpečí, protože rozděluje svět na „svaté“ a „světské“, čímž se do pomyslného ghetta stahuje Bůh, jenž se má projevovat i v tom nejprofánnějším konání člověka – v tom uvolňování Božských jisker. V neustálém, přítomném oslovování Boha a odpovídáním mu.

Při interpretaci sáhl Buber i do kabaly, a byť její nauky užívá spíše ilustrativně než dogmaticky, jistý závan např. učení o jiskrách v tvorstvu přetrval.

Buber neskrýval svůj zájem o mystiků východní. Zamýšlel se nad porovnáním chasidismu se zen-buddhismem, nicméně „étos ‚neustáleho‘, onoho ‚ted‘ a tady‘ v zásadě nelze srovnávat.“ [Wehr, s. 56] Existenciální prožitek je vždy nezaměnitelný.

Pro ukázkou uvedu jednu z vybraných Buberových sebraných chasidských anekdot (sesbíraných do knihy *Vom Leben der Chassidim*)

V jeden večer Svátku radosti z Tóry tančil Bálšem se svou obcí. Vzal svitek Písma do ruky a tančil s ním. Pak odložil svitek a tančil bez něj. Tehdy řekl jeden z jeho žáků, který důvěrně znal Bálšemy pohyby, svému druhovi: „Ted' náš mistr odložil tělesné učení a vzal si duchovní.“ [Buber, s. 64]

Filosof dialogu

Ve své filosofické práci Buber vychází z bodu, v němž si de facto hraje se slovy. Tvrdí, že základní pojem JÁ má dva významy: Jeden v osobním, pro JÁ určujícím vztahu JÁ a TY, druhý v neosobním, vzdáleném vztahu JÁ a ONO.

Základní kategorií Buberovy filosofické práce je tedy ne subjektivní JÁ, ani absolutní ONO, nýbrž JÁ ve vztahu k protějšku TY.

JÁ neexistuje samo o sobě, nýbrž koexistuje spolu s TY. Pokud někoho oslovuji TY, vymezuji tím sám sebe a MEZI námi dlí DUCH. DUCH dlí v dialogu – proto se Buberově filosofii říká *dialogická*.

Duch není v Já, nýbrž mezi Já a Ty. Není jako krev, jež v tobě obíhá, nýbrž jako vzduch, v němž dýcháš. [Buber, s. 79]

Kde se vyslovuje Ty, v pravdě a ne pouze domněle nebo předstíraně, tam dosahuje člověk svého lidského bytí. Buber též říká: *Když říkám Ty, stávám se Já*. [Wehr, s. 74]

Velkým přínosem filosofie Martina Bubera bylo smíření Kierkegaarda s Feuerbachem. Kierkegaardův extrémní náboženský individualismus (vztah pouze k Bohu) je na první pohled v absolutním protikladu vůči filosofii Feuerbacha, na kterou navázal Karel Marx a dotáhl ji až ke kolektivismu.

Byla tím dána alternativa, žádající rozhodnutí mezi vztahem k lidem a zbožností „Boha a duše“, jak jsme ji předtím nazvali. [Wehr, s. 77]

V dialogické filosofii nalézají tyto protipóly smíření.

Svou filosofii Buber promítal kupříkladu do praktické pedagogiky.

V jeho projevech o výchově nacházíme větu: *Principem výchovy může být pouze základní vztah, který v ní nalézá své naplnění*. Když zkoumáme povahu tohoto základního vztahu, dostáváme odpověď ve stejné souvislosti: *Vztah vychovatele a vychovávaného je vztahem ryze dialogickým*. Výchova je v tomto smyslu působením jednoho člověka na druhého, ve kterém stojí Já oproti Ty a v němž dochází k vzájemnému odevzdávání a přijímání. Výchova dále znamená probuzení člověka pro život ve vztahu, vztahu k bližnímu člověku, který zahrnuje i vztah člověka k Bohu, resp. onen je součástí tohoto. Avšak výchova je možná jenom ve svobodě a v ovzduší důvěry. Prosazování jakékoliv autority je tady myšlené výchově stejně cizí jako drezura k etickým normám a postulátům nebo k světonázorovému či náboženskému dogmatu. [Wehr, s. 28]

Princip dialogu mezi JÁ a TY přesáhl u Bubera do religiózní sféry, jelikož ho vztáhl na vztah člověka a Boha. V tomto bodě nejjasněji vidíme spojitost s chasidismem.

Dialogický princip, dle kterého se DUCH utváří v konkrétním MEZI, koresponduje s chasidským „posvědčováním“ všední reality ve všech skutcích a uvolňováním božských jisker ukrytých ve všem stvoření. Kabalou prosáklý chasidismus se svým učením o božských jiskrách a lidech, jejichž JÁ je ve svém DUCHU zcela posvěceno vztahem k Bohu (viz. s. 56: chasidský cadik), zůstal ve svých formulacích v záležitosti Buberovy filosofie samozřejmě stranou, nicméně spojitost je patrná. Buberu musíme vnímat jako obtížně škatulkovatelného myslitele, jehož dílo (chasidismus, filosofie, překlad Bible) patří do jednoho kontextu jeho osobnosti.

Bůh je tedy dle Buberu „věčné Ty“, které je dáno a není třeba je hledat. Bůh sám se před člověkem nijak nedefinuje, ani si nedává jméno. Všechno, co o Něm člověk má, je zjevení: J-H-V-H.

■ Slovo zjevení je: Jsem přítomen, jsem ten, který je tady... Existující je zde, nic víc... [Buber, s. 81]

Proto zjevení Boží, zachycené v originále tetragramem J-H-V-H, do češtiny překládané jako Hospodin, překládá Buber ve svém překladu jako „Já jsem zde“.

Zjevení Boží ovšem není proto, aby se člověk zabýval Bohem a systematicky Jej studíroval. Je to poslání a povolání, aby si člověk zachoval smysl pro svět.

Překladatel Bible

Buberův přístup k překladu Bible byl unikátní. Nevnímal ji jako souhrn teologických pojmů vhodných pro systematický rozbor a stavbu doktrín.

Zdůrazňoval její výlučnou pozici záznamu o vztahu člověka s Bohem. Spíše než o teologickou výřečnost mu při překladu šlo o mantrickou hodnotu. Kritizoval protestantismus, který ze svaté Bible učinil obyčejnou tiskovinu ke čtení.

Buber sám byl i jako překladatel skeptický vůči validitě jakéhokoli překladu.

■ ... uvědomíme si s Buberem, že pravé poselství a pravý výrok nelze hlásat libovolně v jiné řeči, i když jazykem samotným nebudou obsah a původní intence zfalšovány. [Wehr, s. 90]

Co se týče výkladového postoje k Písmu, ani zde nelze Buberu jednoznačně vsunout do škatule té či oné. Na jednu stranu se jeho chápání, dle kterého má každá drobnost textu určitý skrytý význam, dotýká mystického židovského až existenciálního Bultmanova pojetí, na stranu druhou je zde patrná posvátná úcta k Písmu spojená se snahou obhájit např. historicitu Mojžíše [s. 103].

V Biblickém zjevení se podle Buberu jakoby stírá rozdíl mezi původně mýtem a původně historickým dokumentem. Všechny oddíly Tanachu spolu souvisí a drží.

■ Lhostejno, jaké byly jednotlivé části Bible, dříve než vešly v její celek: v každém údu svého těla je Bible poselstvím. [Buber, s. 96]

Odpověď Buberovi – souhlas i kritika

Na Buberovu hlavu se pochopitelně snášela kritika: ať už ze strany německých antisemitů nebo izraelských ortodoxních židů. Vystupoval-li však proti němu kdokoli, byl Buber ve vzpomínkách pamětníků vždy výborným partnerem v diskusi. O filosofii dialogu v rovném, osobním vztahu, nejen psal, nýbrž ji také žil.

Proti Buberovu výkladu chasidismu povstal v roce 1962 v Jeruzalémě Gershom G. Scholem. Uznal Buberův nesporný přínos, nicméně se pozastavil nad svévolnou selekcí zpracovávaného materiálu. Scholemovi vadilo, že se Buber ...

... při podstatných záležitostech odvolává na legendy, nikoli na teoretickou chasidskou literaturu, která je stejně tak hojná. [Wehr, s. 111]

Buber tuto kritiku připouští, avšak zdůrazňuje, že mu nešlo jen o čistě historický popis fenoménu, ale především o předání jeho původní síly.

Nechal jsem to projít srdcem jako sítem, píše v *Odpovědi*. [Wehr, s. 112]

Buberova filosofie dialogu si o nepochopení přímo říkala, obzvláště proto, že neposkytovala žádnou košatou gnozeologickou podstavu. Přesto Buber od vydání programového spisu *Já a Ty* ve formulacích nic nezměnil. K pozdějšímu vydání pouze dopsal doslov a během svého života postupně odpovídal na otázky.

V záležitosti svých překladových východisek se střetl s Rudolfem Steinerem. Buber totiž zcela odmítal systematickou teologii a jakoukoli gnózi v oblasti Písma.

Jsem proti gnózi, protože (a pokud) předstírá, že může informovat o procesech uvnitř divinity. Jsem proti ní, protože na místo osobního vztahu člověka k Bohu staví putování horním světem, množstvím více či méně božských sfér. [Buber, s. 116]

Nejvážnějším argumentem proti teologicko-věcné stránce překladu byla výtky k výchozí pozici Bubera jako překladatele:

„jeho interpretace Starého zákona je převážně dokladem jeho vlastních názorů“ [J. C. Rylaarsdam?, s. 117]

Tuto námitku, která se snaží demaskovat nežádoucí vliv chasidismu a dialogické filosofie na překlad Písma, můžeme hbitě obrátit:

... jenom člověk, jehož myšlenky vycházely z ducha hebrejské řeči, a který jí naslouchal a pak tvořil, mohl kráčet ve stopách chasidismu a pohybovat se v oblasti dialogu. [Wehr, s. 118]

Závěr

Je zajímavé, jak moc se židovská kultura v dnešní době jeví křesťanům atraktivní. V církvích kolují židovské vtipy, zapadlí věřící čtílkově studují talmud a (nedej Bože) si z něj snad připravují i nedělní homílie.

Ani já jsem nebyl této úchyvky zcela ušetřen. Židovská moudrost, dějiny, náboženství a židovská mystika pro mne představovala – ať právem či mýlkou – přesah světa starozákonních Božích mužů do současnosti. Vidím-li Žida, přemýšlím, zda právě takto nevypadal Jákob či jeho milovaná Ráchel a díky tomu je pro mne látka jménem Martin Buber lahůdkou.

My však jako křesťané, nositelé Nového božího zjevení, nesmíme nechat své židomilství přerůst přes náš vlastní prožitek víry. My jsme přeci živoucím důkazem dovršení izraelského mesianismu! Smíme nanejvýš ostýchavě brousit kolem Buberovy moudrosti a při pohledu přes rameno přemýšlet, zda nám může něčím posloužit.

Pavel z Tarsu o lidu Martina (heb. Mordechaie) Bubera napsal:

Bratři, touhou mého srdce a prosbou k Bohu za ně je, aby byli zachráněni. Neboť jim vydávám svědectví, že mají horlivost pro Boha, ale ne podle pravého poznání. Protože neznají Boží spravedlnost, a místo toho usilují postavit svou vlastní spravedlnost, nepodřídili se spravedlnosti Boží. Vždyť Kristus je konec Zákona k spravedlnosti pro každého, kdo věří.
[Římanům 10,1–4]

<http://selah.diet/knihy/martin-buber/>